

THEORETICAL VIEWS ON THE PURPOSE OF PROSECUTORIAL SUPERVISION OVER THE IMPLEMENTATION OF COMPETITION LAW

Kayumov Umid Ismatullayevich

Prosecutor's Office of Tashkent Region

senior prosecutor of the department

umid9449@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17340399>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2025

Accepted: 05th October 2025

Online: 13th October 2025

KEYWORDS

Anti-competition, competition,
legislation, enforcement,
prosecutorial oversight,
subjects, specially authorized,
body, general oversight, goal.

ABSTRACT

This article analyzes issues related to theoretical views on the purpose of prosecutorial supervision over the implementation of competition law. The article also examines the opinions and considerations of scholars regarding the purpose of prosecutorial oversight over the implementation of competition law and provides relevant proposals and recommendations.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ НА ЦЕЛЬ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О КОНКУРЕНЦИИ

Каюмов Умид Исмаиллаевич

Прокуратура Ташкентской области

старший прокурор отдела

umid9449@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17340399>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2025

Accepted: 05th October 2025

Online: 13th October 2025

KEYWORDS

Антиконкуренция,
конкуренция,
законодательство,
исполнение, прокурорский
надзор, субъекты,
специально уполномоченный,
орган, общий надзор, цель.

ABSTRACT

В данной статье анализируются вопросы, касающиеся теоретических взглядов на цель прокурорского надзора за исполнением законодательства о конкуренции. Также в статье были изучены мнения и соображения ученых, связанные с целью прокурорского надзора за исполнением законодательства о конкуренции, и даны соответствующие предложения и рекомендации.

РАҚОБАТ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИНГ МАҚСАДИГА ДОИР НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР

Каюмов Умид Исматиллаевич

Тошкент вилояти прокуратураси бўлим катта прокурори

umid9449@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17340399>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2025

Accepted: 05th October 2025

Online: 13th October 2025

KEYWORDS

Антирақобат, рақобат,
қонунчилик, ижроси,
прокурор назорати,
субъектлар, махсус
ваколатли, орган, умумий
назорат, мақсад.

ABSTRACT

Мазкур мақолада рақобат тўғрисидаги қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг мақсадига доир назарий қарашларга доир масалалар таҳлил этилган. Шунингдек, мақолада рақобат тўғрисидаги қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратининг мақсади билан боғлиқ олимларнинг фикри ва мулоҳазалари ҳам ўрганилиб, тегишли таклиф ва тавсиялар берилган.

Бизга маълумки, мақсадни инсон фаолияти натижасини ва унинг амалга оширилиш йўллари олдидан тасаввур қилиш сифатида қараш мумкин, бу эса белгиланган воситалар ёрдамида ўз ифодасини топади. Бизнинг фикримизча, прокурорский надзорда бу таърифларнинг барчаси бирлаштирилиб, мақсадни нафақат аниқ натижа, балки унга эришиш йўллари ҳам режалаштирувчи ва назорат қиладиган тизим сифатида кўриш зарур¹.

Фалсафий нуқтаи назардан, мақсад — бу фикрлаш жараёнида шаклланган идеал натижа бўлиб, уни амалга ошириш учун турли хил ҳаракатлар қилинади ва у шу ҳаракатларни рағбатлантирувчи мотив ҳисобланади².

Баъзи классик назарияларда мақсад фақат натижа сифатида кўрилади, холос, бундан ташқари, замонавий ҳуқуқий илмий қарашлар мақсадни мураккаб, динамик тушунча сифатида кўради, бу эса прокурорский надзорнинг самарадорлигини оширишга хизмат қиладиган. Шу тариқа, прокурор назоратининг мақсади — фақат ҳуқуқий назорат эмас, балки ҳуқуқий адолат ва қонунийликни таъминлашга қаратилган мақсадли ва тизимли фаолиятдир³.

Мақсад инсоннинг фаолиятини муайян тизим ва изчилликка солувчи, ундаги турли ҳаракатларни интеграцияловчи марказий таркибий унсур сифатида қаралади, у тўғридан-тўғри мотивация манбаи бўлиб, инсоннинг рафторини йўналтиради ва бошқаради⁴.

Лекин назаримизда, мақсаднинг фақат орзуга айланиб қолмаслиги учун у аниқ ва таъминланган воситалар билан боғлиқ бўлиши шарт, акс ҳолда у амалий қиймат касб этмайди ва реал фаолиятни бошқариш функциясини йўқотади. Бу

¹ м. URL: <http://nenuda.ru> (дата обращения: 01.06.2018)

² Прокурорский надзор: учебник / под общ. ред. Ю.Е. Винокурова. — М.: Издательство Юрайт, 2013. С. 19.

³ Современная философия: словарь и хрестоматия. — Ростов-на-Дону, 1995. С. 87.

⁴ Философский энциклопедический словарь. — М., 1983. — С. 763; Философский словарь. — М., 1981. С. 406; Казакевич Т.А. Целесообразность и цель в общественном развитии. — Л., 1969. — С. 45-46.

борада П.С. Граве ва Л.А. Растринининг таъкидлашича, агар мақсадга эришиш механизмлари мавжуд бўлмаса, мақсад фақат хом хаёл даражасида қолади⁵.

Дарҳақиқат, прокурор назорати — бу фаолиятнинг асосий функцияси бўлиб, унинг барча ҳаракатлари ва ҳаракатларининг мақсади бўлган натижани таъминлашга қаратилгандир.

Прокурор назорати илмий жиҳатдан ижтимоий функция сифатида талқин қилинади, бу ёндашув ҳозирги кунда қонунчиликда ҳам ўз аксини топган. Бу функция прокуратуранинг жамиятдаги ролини нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш, балки ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳуқуқий адолатни таъминлаш ва фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш каби комплекс вазифалар асосида баҳолаш имконини беради⁶.

Ўзбекистон Республикасининг “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуннинг 20-моддаси белгилаб қўйилганидек, Вазирликлар, идоралар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ҳамда вазирликлар ва идораларнинг ҳарбий қисмлари, ҳарбий тузилмалари, ҳокимлар ва бошқа мансабдор шахслар томонидан қонунларнинг ижро этилиши, шунингдек улар томонидан қабул қилинаётган ҳужжатларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига мувофиқлиги назорат предмети ҳисобланади⁷.

Буларнинг ҳар бири, ҳуқуқшунос олимлар таъкидлаганидек (масалан, А.Н. Игнатов, Ю.И. Скуратов), фақат юридик эмас, балки сиёсий ва ижтимоий аҳамиятга ҳам эга; лекин назаримизда, бу ёндашув айрим ҳолатларда прокуратурага номуносиб кенг мажбуриятлар юклаш хавфини туғдиради. Шунга мувофиқ, прокуратуранинг вазифалари нафақат ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва уларнинг сабабларини ўрганиш, балки уларни бартараф этиш, жавобгарликни таъминлаш ва фуқароларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклашга қаратилган. Бизнинг фикримизча, айнан шу жиҳат – яъни профилактикадан тортиб, судда иштирокгача бўлган вазифалар мажмуи – прокурор органларини давлат ҳокимияти тизимида алоҳида стратегик субъект сифатида шакллантиради. Аммо айрим мутахассисларнинг “прокуратуранинг назорат органи сифатида чеклаш керак” деган қарашларига қисман қўшилмаслигимизга сабаб – бу органнинг комплекс функциялари, хусусан, инсон ҳуқуқларини кафолатлашдаги алоҳида роли ҳали тўлиқ баҳоланмаганлигидир⁸.

М.П.Поляков ва А.В.Федуловнинг фикрича, прокуратура фаолиятининг асосий мақсади Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунчилик режимини яратишдан иборат бўлиб, бу режим Конституциянинг устуворлигини таъминлашга, амал

⁵ Граве П.С., Растринин Л.А. *Кибернетика и психика*, 1973, с. 96

⁶ Агутин А.В. Понятие и цели прокурорского надзора за исполнением законов при приостановлении и возобновлении предварительного следствия и дознания // Актуальные вопросы производства предварительного следствия: теория и практика. – М.: Моск. ун-т МВД России им. В.Я. Кикотя, 2019. С. 13.

⁷ Прокурорский надзор: учебник / под общ. ред. Ю.Е. Винокурова. – М.: Юрайт, 2013. С. 20

⁸ Хабаров А.В., Хабарова Е.А. Прокурорский надзор. – Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2011. С. 24.

қилувчи қонунларни бажаришга ҳамда инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, шунингдек жамият ҳамда давлат манфаатларини қонун билан ҳимоя қилишнинг ишончли механизмларини шакллантиришга қаратилган.

Бу қарашларни қўллаб-қувватлайдиган олимлар прокуратуранинг ҳуқуқий тартибни мустаҳкамлашдаги ролини муҳим деб баҳолашади, бироқ назаримизда бу вазифаларни амалга оширишда прокуратуранинг мустақиллик ва самарадорлигини таъминлаш учун қўшимча ҳуқуқий кафолатлар ҳам талаб этилади.

Прокуратура фаолиятида марказлаштирилганлик даражаси ошса, бу ҳуқуқий манфаатлар ва фуқароларнинг ҳуқуқий ҳимоясига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Шу боис, прокуратуранинг мақсади ва функциялари ўртасидаги мувозанатни сақлаш ҳамда амалиётда унинг ҳуқуқий статусини такомиллаштириш жуда муҳимдир. Бу фикрлар билан М.П. Поляков ва А.В. Федуловнинг ўзаро боғлиқ таърифлари ҳуқуқий муҳокамалар учун мустаҳкам асос бўлиб хизмат қилади⁹.

Прокурорлик фаолиятининг мақсадлари унинг умумий вазифалари ва давлат ҳокимияти тизимидаги прокуратуранинг ўрни билан белгиланади, бу мақсадлар асосан Конституция ва “Прокуратура тўғрисида”ги қонун ҳужжатлари билан белгилаб қўйилган¹⁰.

Прокурорлик назорати мақсадлари ҳам прокуратуранинг давлатдаги нуфузи ва мақомига боғлиқ бўлиб, улар мазкур асосий қонунлар билан бирга бошқа тегишли қонунчилик нормаларида ҳам ифодаланади¹¹.

Шу нуқтаи назардан қараганда, прокурорлик мақсадларини кенгроқ кўринишда, жамиятда ҳуқуқий тартибни сақлаш ва ҳимоя қилишга хизмат қилувчи институционал механизм сифатида баҳолаш мақсадга мувофиқдир. Шундай қилиб, прокурорлик фаолиятининг мақсадлари ҳуқуқий асослар ва ижтимоий талаблар ўртасидаги мувозанатни акс эттиради, бу эса унинг самарадорлиги ва давлат ҳокимияти тизимидаги аҳамиятини таъминлайди¹².

Прокурор назоратининг асосий мақсади фақатгина ҳуқуқбузарликларни аниқлаш эмас, балки уларнинг мавжудлиги ёки йўқлигини ҳам аниқлашдан иборат бўлиб, бу жараёнда аризачининг даъволари ҳар доим прокурорлик жавобгарлиги чораларини қўллашга олиб келмаслиги мумкин; чунки амалда ҳуқуқбузарликлар аниқланмаслиги ҳам ҳақиқатни ташкил этиши мумкин.

Бу нуқтаи назардан қараганда, қонунийликнинг мавжуд ҳолати айниқса антимонополия қонунчилиги доирасида, ҳуқуқбузарликлар ёки уларнинг йўқлиги билан белгилаб берилади. М.П.Поляков ва А.В.Федулов томонидан белгиланганча,

⁹ Прокурорский надзор: конспект лекций / М.П. Поляков, А.Ф. Федулов. 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высшее образование, 2009. С. 15.

¹⁰ Воронин О.В. Прокурорский надзор в Российской Федерации: вопросы Общей части: учеб. пособие. – Томск: Изд-во НТЛ, 2007. С. 21.

¹¹ Агутин А.В. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений экстремистской направленности. – М.: Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации, 2017. С. 10.

¹² Звягинцев Д.А. Совершенствование прокурорского надзора за исполнением законодательства Российской Федерации на рынке ценных бумаг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – М., 2002. – С. 74–75.

антимонополия қонунчилигини назорат қилишнинг мақсади Конституцияда белгиланган иқтисодий фаолият эркинлигини таъминлаш, монополистик фаолиятни олдини олиш, адолатли рақобатни қўллаб-қувватлаш, қонун устуворлигини, қонунийликни мустаҳкамлаш ва адолатли иқтисодий субъектларни ҳимоя қилишдан иборатдир.

Ушбу таъриф антимонополия соҳасидаги назорат мақсадларини тўлиқ ва мукамал ифодалайди, аммо прокурор назоратининг умумий мақсадлари доирасида бошқа соҳаларда ҳам ҳуқуқбузарликларнинг йўқлигига эътибор қаратиш зарур, чунки фақат ҳуқуқбузарликларни аниқлаш эмас, балки қонунийликни сақлашнинг барқарорлигини таъминлаш ҳам прокуратура фаолиятининг муҳим қисми ҳисобланади.

Прокурор назоратини фақат ҳуқуқбузарликларни тузатишга қаратилган деб талқин қилишади; аксинча, назорат натижаси сифатида қонунийликнинг сақланиши ва ҳуқуқий тартиботнинг барқарорлиги ҳам асосий вазифа сифатида қаралиши лозим. Шундай қилиб, прокурорлик назорати нафақат ҳуқуқбузарликларни фош қилиш, балки қонун устуворлигини таъминлаш ва жамиятда адолатли иқтисодий муҳит яратишга хизмат қилувчи мураккаб ва кўпқиррали механизм сифатида баҳоланиши керак.

Мақсадлар прокурорлик назорати фаолиятининг аниқ вазифалари орқали амалга оширилади, бунда вазифалар тушунчаси прокурор томонидан қонунларнинг бажарилишини назорат қилиш жараёнида бажарилиши лозим бўлган амалларни англатади. А.Ф.Смирнов ва А.А.Усачев фикрига кўра, вазифалар турли фаолият турларига боғлиқ бўлиб, уларнинг мўътадил тузилиши умумий, хусусий ва баъзи муаллифларда махсус вазифаларга бўлинади¹³.

Умумий вазифалар барча прокурорлик назорати соҳаларига хос бўлиб, улар орасида қонунбузилишларни аниқлаш, қонунни бузган шахсларни белгилаш, қонунбузилишларга муносабат билдириш, қонунбузилишларни бартараф этиш ва бузилган ҳуқуқ ҳамда қонуний манфаатларни тиклаш, шунингдек ҳуқуқбузарликларни содир этишга хизмат қилувчи сабаб ва шарт-шароитларни очиб бериш ва бартараф этиш вазифалари алоҳида аҳамиятга эга. Илмий муҳокамаларда мазкур вазифаларнинг таркибий ва амалий жиҳатлари турлича баҳоланади: масалан, баъзи олимлар вазифалар тузилишига махсус вазифаларни киритиш тарафдори бўлса, бошқалар бундай тақсимотни кераксиз деб ҳисоблайди. Прокурорлик назорати вазифалари умумий ва хусусий босқичларда аниқ белгиланиб, уларнинг амалий татбиқи ва самарадорлиги соҳанинг ижтимоий-ҳуқуқий аҳамиятини оширади, аммо махсус вазифалар тушунчасини аниқлашда ҳозирги кунда қонунчилик амалиётига мос ва аниқ таърифлар керак. Шу билан бирга, вазифаларнинг тўлиқ ва тизимли таркибини шакллантириш прокурорлик назоратини самарали ташкил этиш ва ҳуқуқий тартибни мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга.

¹³ Прокурорский надзор: учебник и практикум для академического бакалавриата / под ред. А. Ф. Смирнова, А. А. Усачева. – М.: Издательство Юрайт, 2016. С. 23.

Прокуратура фаолиятининг ҳуқуқий асослари ва унинг назорат вазифалари ҳақидаги қонунчилик нормаларида Бош прокурорнинг ролини ва жавобгарлигини аниқ белгилаб берган. Жумладан, “Прокуратура тўғрисида”ги қонуннинг мувофиқ, Бош прокурор прокуратура органларига юклатилган вазифаларни бажаришда шахсан жавобгар ҳисобланади.

Бизнинг назаримизда, мазкур қонунда белгиланган прокурор назоратининг учта асосий вазифаси тўлиқ ва мантиқан боғланган ҳолда кўриб чиқилиши керак. *Биринчидан*, қонун бузилишларини аниқлаш вазифаси, бу функция прокурор текширувлари ва мурожаатларни кўриб чиқиш жараёнида амалга оширилади, яъни прокуратура фаолиятининг таҳлилий ва профилактик йўналиши сифатида намоён бўлади. *Иккинчидан*, қонун бузилишларини бартараф этиш вазифаси, бу вазифа амалга ошириладиган ҳуқуқий актларни бекор қилиш ёки ўзгартириш талаб қилиш орқали бузилишларнинг олдини олиш ва тизимли ислохотларни рағбатлантиришга қаратилган. *Учинчидан*, жавобгарликка тортиш вазифаси – бу ҳуқуқбузарликларни содир этган шахсларни маъмурий, жиноий, интизомий ва моддий жавобгарликка тортиш чораларини қўллаш, шунингдек суд органларига даъво аризалари билан мурожаат қилишни ўз ичига олади.

Шунингдек, қонуннинг мазкур нормалари ижро этилишининг аниқ статистик кўрсаткичлари мавжуд эмаслиги, бу соҳадаги самарадорликни баҳолашда муаммолар туғдирмоқда. Умуман олганда, прокуратура назорати вазифалари қонунчиликда аниқ белгилаб берилган бўлса-да, уларнинг амалий татбиқи ва натижалари устидан комплекс мониторингни йўлга қўйиш зарурлиги аксар ҳуқуқшунос олимлар томонидан таъкидланади.

Прокурорлик назоратининг умумий вазифалари Конституция, Прокуратура тўғрисидаги қонун ҳамда бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатларда аниқ белгилаб қўйилган бўлиб, улар давлат қонунийлиги мустаҳкамланишига, давлат тузилмасини муҳофаза қилишга, фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва манфаатларини, шунингдек қонун билан кўзда тутилган тижорат ва нотижорат ташкилотларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга йўналтирилган.

Шу билан бирга, прокурорлик назоратининг махсус вазифалари аниқ бир йўналишда амалга оширилади, масалан, қонунларнинг бажарилиши устидан назоратда ҳуқуқбузарликларни олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш вазифалари устувор ҳисобланади. Бундан ташқари, мазкур соҳада қонун ҳужжатларини қабул қилувчи органлар томонидан қонунийликни таъминлаш ҳам прокурорлик назоратининг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Олимлар орасида прокурорлик назорати вазифаларининг кенг қамровлилиги ва уларнинг давлат бошқаруви тизимидаги ўрни ҳақида турли қарашлар мавжуд бўлиб, масалан, Б.Иброҳимов ва М.Усмонов назоратнинг профилактик ва ҳимоявий хусусиятларига алоҳида урғу беришган. Назаримизда, бу фикрлар умумий ва махсус вазифаларнинг ўзаро боғлиқлиги ва бир-бирини тўлдиришини янада аниқлаштириб, прокурорлик назорати механизмларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Прокурорлик назоратининг вазифаларини фақат

ҳуқуқбузарликларни аниқлаш билан чеклаш, чунки бу тизимнинг профилактик ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш функциялари ҳам ўрганилиши лозим.

Хулоса қиладиган бўлсак, прокурорлик назоратининг вазифалари давлат ҳокимиятининг конституциявий асосларини мустаҳкамлаш ва жамиятда қонунийликни таъминлашда муҳим рол ўйнайди.

Прокурорлик назорати доирасидаги хусусий вазифалар — бу прокурорлик назоратининг белгиланган йўналишига мувофиқ белгиланган ҳуқуқий воситаларни қўллашдир. Масалан, ноқонуний ҳуқуқий ҳужжат аниқланганида, прокурор мазкур ҳужжатга қарши протест билдириш, қонун бузилишларини бартараф этиш бўйича тақдимнома киритиш ёки судга даъво аризаси билан мурожаат қилиш ҳуқуқий механизмларини фаол қўллайди. Прокурорлик назорати вазифалари бу жараёнда фақат назорат функциясини амалга ошириш билан чекланмасдан, ҳуқуқий тартибни таъминлашда фаол интервенция усули сифатида ҳам қаралади.

Мазкур вазифалар прокурорлик назоратининг самарадорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, уларнинг амалга оширилишида ҳуқуқий воситаларнинг тўғри танланиши ва уларнинг қонунийлиги устуворликка эга бўлиши керак. Прокурорлик назоратидаги функциялар фақат назоратчиларнинг реактив фаолияти билан чекланиши кераклиги таъкидланади, чунки бу назорат функциясининг хусусиятига зид. Шу билан бирга, замонавий ҳуқуқий назарияларда прокурорлик назоратининг профилактик ва муаммоларни олдиндан аниқлаш вазифаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилади, бу эса прокурорлик фаолиятининг ҳуқуқий самарадорлигини оширади.